

רשימת דברי

כבוד קדושת
אדמו"ר מנחם מענדל

זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע

שניאורסאהן
מליובאוויטש



יום ה' פ' קרח, בדו"ח תמוז, ה'תשכ"ח

– בעת ביקור הרב יהודה ליב לוי (רב הראשי דמוסקבה) –

יוצא-לאור לכינוס השלוחים ה'תשע"ד



יוצא לאור על ידי מערכת

„אוצר החסידים“

ברוקלין, נ.י.

770 איסטערן פארקוויי

שנת חמשת אלפים שבע מאות שבעים וארבע לבריאה

מאתיים שנה להסתלקות-הילולא של כ"ק אדמו"ר הזקן

מוקדש

לחיזוק ההתקשרות לנשיאנו

כ"ק אדמו"ר זי"ע



ולזכות

השלוחים והשלוחות ויוצאי חלציהם שליט"א

להצלחה רבה ומופלגה במילוי שליחותם הק'

באופן דלמעלה מדרך הטבע בכל פעולותיהם הברוכות והקדושות

לקדש שם ליובאוויטש ושמו הק' של רבינו

ותהי' יד השלוחים על העליונה במילוי השליחות בשלימות

מתוך הרחבה אמיתית ונחת חסידותי מיוצ"ח ומתוך בריאות הנכונה

ולזכות

התורמים, המנדבים והעוזרים לכל השלוחים

ולכל הפעולות והחזקת המוסדות במדינות חבר העמים

ולזכות כלל יהודי רוסיא

שיחיו לאורך ימים ושנים טובות ובריאות

להצלחה רבה ומופלגה בכל אשר יפנו

וימלא השי"ת כל משאלות לבבם לטובה ולברכה

ועשירות מופלגה בגשמיות כפשוטו

מתוך מנוחת הגוף ומנוחת הנפש ומתוך שמחה וטוב לבב

בודאי ינצלו ימי חג הגאולה יב' ויג' תמוז ככל האפשרי, ובפרט שבשנה זו היא תקופת השלשים שנה, וכמדובר בהתועדות דש"מ חדש תמוז במעלת וענין השלשים שנה, שהוא כללות הכל.

בברכת חג הגאולה ובפ"ש כל אנ"ש שי

מ. שניאורסאהן

ג

ב"ה, י"ב מנ"א תשכ"ח
ברוקלין

הווי"ח אי"א נוי"נ עוסק בצ"צ מוה' ... שי

שלום וברכה!

במענה על הודעתו ע"ד הכנסס לדירה חדשה,

הנה יה"ר מהשי"ת שיהי' משנה מקום משנה מזל לטובה ולברכה
בגשמיות וברוחניות.

בברכה

מ. שניאורסאהן

נ.ב.

מובן שנצטערתי רבות לכתבו אודות העדר הפעילות. והרי אמחז"ל שאפילו זה **שהתורה** מעידה ואומרת אשר אנוס הוא — הנה "כמאן דעביד לא אמרינן". וא"כ איך תיעשה דירה לו ית' כאן בתחוננים?

ויה"ר אשר סו"ס כל אחד מהם יבש"ט שעושה בהפצת היהדות בעצמו ובסביבתו, כולל שמתרחבות פעולות הרה"ח הווי"ח אי"א נוי"מ ... , והוא (וכל חברי הועד שי') עושים ועוזרים בזה.



וכמדובר בהתועדות דש"מ חדש תמוז: נדפס בתו"מ התוועדות ח"כ (תשי"ז ח"ג) ע' 84 ואילך. וש"נ.

ג

מצילום האגרת. נדפסה בתשורה (אָרְאַנְאָו, תשס"ד).
שהתורה מעידה ואומרת אשר אנוס הוא: ראה ב"ק כח, סע"ב. וש"נ.
"כמאן דעביד לא אמרינן": ירושלמי קידושין פ"ג ה"ב.

בס"ד.

פתח דבר

לקראת כינוס השלוחים הבעל"ט — הננו מוציאים לאור רשימת דברי כ"ק אדמו"ר מיום ה' פ' קרח, ב' דר"ח תמוז, ה'תשכ"ח, בעת ביקור הרב יהודה ליב לוין (רב הראשי דמוסקבה) — הנחה בלתי מוגה.

*

בתור הוספה — שלשה מכתבים (תדפיס מכרכי "אגרות-קודש", שמכילים עתה לדפוס).

*

ויה"ר שנזכה תיכף ומיד ממש לקיום היעוד "הקיצו ורננו גו'", ומלכנו נשיאנו בראשם, וישמיענו נפלאות מתורתו, "תורה חדשה מאתי תצא".

ועד הנחות בלה"ק

כ"ו מרחשון, ה'תשע"ד
מאתיים שנה להסתלקות-הילולא של כ"ק אדמו"ר הזקן
ברוקלין, נ"י.

©

Published and Copyright 2013 by
LAHAK HANOCHOS INC.

788 Eastern Parkway Suite #408 Brooklyn, New York 11213

Tel. (718) 604-2610

info@lahak.org • http://www.lahak.org

The Kehot Logo is a trademark of Merkos L'inyonei Chinuch, Inc.

5774 • 2013

Printed in the United States of America

נדפס באדיבות דפוס
The PrintHouse

538 Johnson Ave. Brooklyn N.Y. 11237
(718) 628-6700

נסדר והוכן לדפוס
על ידי חיים שאול בן חנה
בדפוס „ועד הנחות בלה"ק"
(718) 604-2610

נדפס בסיוע ולזכות בנימין בן חזיה ומשפחת פדרמן ולזכות אמם חזיה בת לאה רייזל

ב

ב"ה, ו' תמוז תשי"ז
ברוקלין

הרה"ח אי"א נוי"נ מלאכתו מלאכת שמים
מוה' רפאל נחמן שי' הכהן

שלום וברכה!

מאשר הנני קבלת מכתבו מאמצע סיון, בו כותב ר"פ מן הפעולות וההתעודות, ויהי רצון שיתוסף בהפעולות הלוח והוסיקי, מתאים להכרח השעה, והתפשטות העניינים באופן בלתי משוער, ויודיע עדי"ז בפרטיות לשמח לבב אני"ש בכל מקום שהם, ולהוסיף עי"ז בפעולות בכל מקום שהם, עי"י הידיעה מהפצת המעינות והצלחת העניינים דהפצתם. ואין לך דבר העומד בפני הרצון, ובפרט בתקופתנו זו דעקבתא דמשיחא ממש, ועי"פ הפס"ד בבית דין של מעלה, אשר בכל ענין של תורה יראת שמים ומדות טובות תהי' יד מקושריו והולכי בעקבותיו (של רבנו הזקן) על העליונה.

ומה גם שהמוסדות הרי הם לברכה גם בהתעסקות וכו'. הבתי מדרשים של הכפר ב"ה מלאים המה במתפללים מנין אחר מנין גם בימי החול, ובקביעות שונים ללימוד בבוקר ובערב. בכל מאמצם משתתפים אני"ש בהתעסקות צא"ח, והדברים משתרשים ועושים פרי טוב. חב"ד בכלל וכפר חב"ד בפרט מפורסם בכל מרחבי המדינה, ובכל מקום בואי בסביבות שונות הכל יודעים ומהללים את כפר חב"ד ואנשי. ומענין לענין, הפרסום בפנים-אל-פנים* עשה רושם עז באופן שמכל הצדדים צלצלו לדעת, והרבה אמרו מתחילה שיקחו חופש על זמן עכבתו של כ"ק אדמו"ר שליט"א וכו'.

בלונדון כבר ב"ה עומדים המה חזק על מעמדם והולכים ומתפשטים. הבנין החדש, שזה איזה זמן מהתחלת בנינו, יתן להם ריוח ויכולת בסידור וקבלת עוד תלמידים. הבנין שלקחו בסביבות גבולי העיר היותר יקרים הוא בנין מפואר בנאות דשא ומסודר ומסוגל למאה תלמידים לערך. ואף כי לע"ע עדיין סכום התלמידים קטן בערך (מחוץ לעיר ולמדינה — א"א לקבל תלמידים, כי אין להם היכולת לע"ע בסידור אש"ל), אך בודאי במשך הזמן יסודר כ"ז.

ב

מצילום האגרת.

מוה' רפאל נחמן שי' הכהן: כהן, ת"א. אגרות נוספות אליו — אג"ק חכ"ח אגרת יתרצד (ס"ע קכט ואילך).
הפס"ד בבית דין של מעלה כו': ראה אג"ק אדמו"ר מהוריי"צ ח"ד אגרת א'א (ס"ע רסד ואילך). וש"נ.

(* הכוונה למה שבעיתון הנ"ל, גליון 367 (כ"ג אייר תשכ"ו), הביאו ידיעה מרעישתה (שהמציאו על דעת עצמם; וראה בזה אג"ק חכ"ד אגרת ט'קסא, בשולי האגרת) — אשר "אל תופתע אם... הרבי מליובבין, הנשיא העולמי של חב"ד יבוא לביקור בארץ בקיץ הקרוב", ואף הגדילו לרשום בסמוך לה "תוכנית" הביקור: כמה ימים יתעכב, היכן יבקר וכו'.

בס"ד. רשימת דברי כ"ק אדמו"ר שליט"א
בעת ביקור הרב יהודה ליב לויין (רב הראשי דמוסקבה)* שליט"א
יום ה' פ' קרח, ב' דר"ח תמוז** , ה'תשכ"ח

בלתי מוגה

כ"ק אדמו"ר שליט"א: מסתמא הספקתם לנוח מעט, והזכיר גם מארז"ל "לפום צערא אגרא".

כפי שהנני שומע — הראו לכם במהלך ביקורכם בארה"ב את התפתחות הישיבות כו' (והתעניין גם אם פגש במהלך הביקור חברים מזמן לימודו בישיבה, או בניהם כו').

הרי"ל: האמת היא שבעת הנסיעה לכאן לא תיארתי לעצמי שנעשה כאן מקום תורה בקנה מידה כזה. לפני שלושים-ארבעים שנה היתה אמריקה בבחינת "בור ריק אין בו מים" — "אין מים אלא תורה"³, ואילו היום — ברוך ה'! וביתר שאת בנוגע למוסדות "בית יעקב", שעל ידם בונים את בית ישראל!

ואמר כ"ק אדמו"ר שליט"א, שמלבד עצם החינוך, מחדירים בתלמידות גם תוקף בכל הקשור לענייני יהדות, כולל גם שלא לציית לבעל בענין שאינו ברוח היהדות.

*

לבקשת כ"ק אדמו"ר שליט"א לשמוע דרישת שלום כו' — התחיל הרי"ל לספר אודות חסידי חב"ד שעזבו את מוסקבה, ובגלל זה נשאר חלל ריק כו'. ואמר כ"ק אדמו"ר שליט"א: כאשר אלו נוסעים, מסתמא באים יהודים אחרים במקומם — מסביבות מוסקבה או משאר חלקי

שבשלב מסויים הצליח להתחמק מחדרו במלון במנהטן, והגיע לבדו ל"יחידות" נוספת, שהתקיימה באופן חשאי).
(** יש לציין שבשיחת י"ב תמוז שנה זו (סל"א ואילך), התייחס כ"ק אדמו"ר שליט"א בארוכה לביקורו בארה"ב.

- (1) אבות פ"ה מכ"א.
- (2) וישב לו, כד.
- (3) ב"ק יז, א. וש"נ.

(* פרקי חיים ממסכת חיינו — נדפסו בספר לב יהודה (ירושלים, תשע"ג).
ושם (ע' 15) אודות ביקור זה, שכיון שהי' רב רשמי מוכר ע"י השלטונות, התקיימה נסיעתו לארה"ב בליווי "פקידים" רשמיים, ולכל אורך הביקור לא הי' יכול לדבר באופן חפשי, כיון שהי' תחת מעקב מתמיד, וגם "יחידות" זו היתה תחת מעטה של רשמיות, ובלווית החזן הרשמי של קהילת לנינגרד, ו"מלווים" נוספים (ולמעשה מהמסופר שם,

זמן שה"שליח מצוה" לא סיים עדיין את שליחותו, אין זו "חזירתן", אלא זוהי עדיין "הליכתן". ובנדרו, גמר השליחות היא הבאת התרופה, ויתירה מזה — כשהחולה יבריא!

(ופנה להרי"ל ואמר:) גם אצלכם נחשבת "חזירתן" — כאשר תשובו לבית הכנסת, ועד אז — הרי זה עדיין "הליכתן".

וסיים כ"ק אדמו"ר שליט"א: כיון שמדובר אודות מצוה — יש לעשות זאת בשמחה, אף שלפעמים יש קושי בזה. ולהעיר מדברי הרמב"ם בסוף הלכות לולב (לאחרי אריכות הדברים בנוגע לשמחת בית השואבה): "השמחה שישמח אדם בעשיית המצוה .. עבודה גדולה היא" — שיש בזה שני ענינים: (א) הדגשת גדלות וחשיבות הענין, (ב) הדגשת הקושי שבזה.

*

לשאלת כ"ק אדמו"ר שליט"א כמה זמן יימשך הביקור בארצות הברית, ענה הרי"ל, שחוזר ביום שני בעזה"י, באמרו, שניתן להאריך את הביקור, אבל אין לו יותר כח, כיון שבמשך כל זמן הביקור, מעלות הבוקר עד חצות הלילה, לוקחים אותו ממקום למקום, ובכל מקום צריך לנאום וכו'.

ואמר כ"ק אדמו"ר שליט"א: בכלל "ישיבת כרכים קשה"³⁹, וכ"ש למי שלא הורגל לכל הרעש ("טומל") כו'.

הרי"ל: מוסקבה לא קטנה מניו-יורק...

כ"ק אדמו"ר שליט"א: אבל שם אינכם צריכים לנסוע ממקום למקום. וגם: "עבודת פרך" היא (לא עבודה קשה, אלא) עבודה שלא הורגלו בה, כדאיתא בגמרא⁴⁰ ש"מלאכת נשים לאנשים" נקראת "עבודת פרך", ועד"ז כשיוצאים ל"כרך" אחר שלא הורגלו אליו כו'.

(החזן ציין גם את הקושי מצד חום הכבד, ואמר כ"ק אדמו"ר שליט"א: הרי זו תקופת תמוז).

(כ"ק אדמו"ר שליט"א נפרד מהרי"ל באמרו:) יישר כח גדול עבור הביקור, סעו לשלום, בשמחה ובטוב לבב, ונשמע בשורות טובות.

— ● —

(39) כתובות קי, ריש ע"ב.

(40) סוטה יא, ריש ע"ב.

"עין יעקב" — חלק האגדה שבתורה, "שמושכין לכו של אדם", ויש בה גם עניני מדות טובות כו', וכפי שמדייק רבינו הזקן: "בטרם יחשך דהיינו בין מנחה למעריב .. ללמוד בעשרה פנימיות התורה שהיא אגדה שבס' עין יעקב שרוב סודות התורה גנוזים בה וכו'", וכן "ללמוד מעט בשו"ע או"ח הלכות הצריכות .. הלכה למעשה", לידע את המעשה אשר יעשון, שסוף-סוף הרי זה העיקר.

[הרי"ל סיפר אודות שני מגידי שיעור שנחלשו וחלו, ושוב אינם יכולים לשמש בתפקידם, והזכיר את שמותיהם של אלו שבאו במקומם. ואמר כ"ק אדמו"ר שליט"א: מספרים שבשבת באים להתפלל כמה מאות יהודים, ומסתמא ניתן למצוא ביניהם עוד אנשים שיכולים למסור שיעורים].

*

כ"ק אדמו"ר שליט"א: כיצד נוהגים במוסקבה בנוגע לנוסח התפלה — כשנמצאים שם עכשיו יהודים מכל העדות?

הרי"ל: ב"חדר שני" מתפללים בנוסח האר"י. בבית הכנסת הגדול — בשבת מתפללים בנוסח אשכנז. ובכלל — לא מדקדקים; מי שניגש ל"עמוד" מתפלל בנוסח שלו.

כ"ק אדמו"ר שליט"א פנה לחזן הנ"ל: בתור חזן — ה"מפתח" מונח בידכם... באיזה נוסח נהוג להתפלל אצלכם?

החזן: גם בלנינגרד, בבית הכנסת הגדול מתפללים בנוסח אשכנז, ובבית הכנסת החסידי ובבית הכנסת הקטן — בנוסח האר"י.

כ"ק אדמו"ר שליט"א התעניין גם אודות נוסח ספרד — הן בנוגע ליהודי גרוזיא, והן בנוגע לחסידי פולין שמתפללים בנוסח ספרד.

כ"ק אדמו"ר שליט"א שאל את הרי"ל אודות הסידור שנדפס על ידו לאחרונה, וסיפר הרי"ל, שמחוסר בית-דפוס יהודי שמתאים להדפסת סידור עם נקודות כו', נאלץ להדפיס את הסידור בפוטוגרפי מהסידור שנדפס בשנת 10'56, עם איזה הוספות, כך, שהסידור הוא נוסח ספרד, עם הוספות מנוסח אשכנז.

כ"ק אדמו"ר שליט"א: פעם היו מוסיפים בסידורים "לוח" לקביעות ראשי-החדשים והמועדים, ובכלל שימש ה"לוח" כמורה-דרך בחיים. והזכיר, שבשו"ת ישנים¹¹ יצאו ברעש גדול נגד התופעה שהדפסת הלוחות מופקדת בידי עמי-ארצות, שע"ז אירעו לפעמים קלקולים כו'.

(8) שבת פז, סע"א. ויש"נ.

(9) תניא אגה"ק סכ"ג.

(10) סידור השלום — ע"י הרב שלייפער.

כ"ק אדמו"ר שליט"א אמר שבזמנו הי' גם סידור מתורגם לרוסית, עוד בצורת הכתיב הישן (עם "טוויאָרדי־זנאַק"). הרי"ל פירט שמות של כמה הוצאות של סידורים ישנים ברוסית¹², וסיפר אודות הסידור שנדפס על ידו, שע"פ בקשת הרשויות הוצרך לכתוב תרגום ברוסית, דף בדף, אך התרגום נועד רק לעיון הרשויות, והסידור עצמו הוא בלשון הקודש. החזן סיפר ששמור אצלו סידור ברוסית (מהכתב הישן), ויש גם מחזורים בתרגום לרוסית (כולל הפיוטים), וגם חומשים.

בקשר לחומשים עם תרגום ברוסית אמר כ"ק אדמו"ר שליט"א, שמסתמא ב"וואָסטאָטשנע אינסטיטוט" (כפי שהי' נקרא פעם: "וואָסטאָקומעדיע")¹³ מצויים חומשים — ואולי גם התנ"ך כולו — מהכתב החדש (ללא ה"טוויאָרדי־זנאַק"). ובנוגע לחומש מסויים עם תרגום ברוסית (שהזכיר הרי"ל), אמר כ"ק אדמו"ר שליט"א, שהדפסה זו נעשתה בכלל לשם "מדע", כלומר עבור אלו שלומדים חומש בשביל ידיעת השפה.

[הרי"ל סיפר אודות סטודנטים שלומדים שפות, שביקשו ממנו חומשים, ונתן להם, וכשבאו להחזיר את החומשים, דיברו בהתפעלות, ושאלו אודות דברים שלא הבינו וכו', כך, שנתקיים בזה "מתוך שלא לשמה בא לשמה"¹⁴].

*

כ"ק אדמו"ר שליט"א שאל איך מתנהגים בנוגע לשאלות הלכתיות שמתעוררות בשנים האחרונות, וענה הרי"ל, שמתכתבים עם הגאון ר' משה פיינשטיין. וסיפר אודות כמה שאלות בנוגע לחליצה.

כ"ק אדמו"ר שליט"א אמר להרי"ל ששמע מאשה א' (שנמצאת עתה בא"י) שקיבלה אצלו חליצה במוסקבה, וגם סייע לה בקבלת ויזה, למרות הקשיים כו'. והרי"ל אישר זאת, ואמר שעוזר כפי יכולתו.

[הרי"ל סיפר אודות מצב היהדות בגרוזיא, ששומרים כשרות, שבת וטהרת המשפחה. וסיפר, שגם באוזבקיסטן שומרים על היהדות, אבל יש שם קצת חלישות כו'.]

כ"ק אדמו"ר שליט"א שאל אודות המצב שם בנוגע לגיטין, וענה הרי"ל, שכאשר צריכים לערוך גט בגרוזי, שולחים הרשאה למוסקבה,

(11) ראה גם בס' שנשמנו בלקו"ש חי"ח = הפקולטה למזרחנות.
ע' 381 הערה 29 ובשו"ג.
(12) קאָהאַן, גינזבורג, וואָהל, קאַנייעווסקי.
(13) פסחים נ, ב. וש"נ.
(14) ע"פ ר"ה לא, סע"א.

דובר גם אודות לימוד המוסר שהיו נהוג בישיבות — באופן של "שמועס", או גם לימוד מסודר, והמשך הלימוד בעקבות גלגולי הישיבות ממקום למקום. והפטיר כ"ק אדמו"ר שליט"א: יש לשון "עשר גלויות גלתה שכינה"³⁷. אך כנראה שבנוגע לתורה — יש יותר מעשר...

* * *

א' האורחים — בקשר לבקשת כ"ק אדמו"ר שליט"א לשמוע בשורה טובה:

פעמים רבות הנני בא למוסקבה, ובכל פעם בית הכנסת שוקק מנינים. בבוקר — כמעט כל העת יש מנינים, מהבוקר עד הצהריים. ובערב — תמיד הרב יושב ולומד; כל פעם שהגעתי — הוא עם דף גמרא. פעם הגעתי לביהכנ"ס ולא מצאתי את הרב, ובאתי לביתו, ומצאתי אותו עסוק בכתיבת גט. (וסיים האורח:) תמיד הוא עסוק במצוות!

כ"ק אדמו"ר שליט"א (בבת־שחוק): בשורות טובות כאלה — מדוע נשמעים מפי אורח, ולא מפי המרא דאתרא?...

האורח: הרב "עניו מאד", ולכן לא חפץ לדבר אודות הקהילה שלו. אך אני, כאחד מבחוץ, יכול להעיד על כך.

כ"ק אדמו"ר שליט"א: עניו — צריך להיות בנוגע לעצמו, ולא בנוגע לקהילה...

[הרי"ל הואיל לספר שגם בשבת יש מנינים רבים, וציין שבשבת מתפללים בד' מקומות — באותו בית הכנסת: המנין הראשון בשני מקומות, והמנין השני שלאחריו בשני מקומות — בחדר שני, ובבית הכנסת הגדול.

במענה לשאלת כ"ק אדמו"ר שליט"א, אמר הרי"ל שלא מזדמן לו לבקר בערים אחרות, חוץ ממוסקבה].

* * *

החזן מסר בשם יהודי מגרוזיא, שבנו לקה באפילפסי, בקשה לברכת רפואה שלימה. וכ"ק אדמו"ר שליט"א שאל לשמו ושם אמו.

הנ"ל סיפר שהשיג כאן תרופה עבורו, ועתה הם מחכים לבואו בכליון עינים, ושמה להיות "שליח מצוה". ואמר כ"ק אדמו"ר שליט"א: "שלוחי מצוה אינן ניזוקין לא בהליכתן ולא בחזירתן"³⁸. והוסיף, שכל

(38) פסחים ח, ריש ע"ב. וש"נ.

(37) ע"פ ר"ה לא, סע"א.

(בפורמט גדול יותר מהבבלי) עם השוואות משאר הדפוסים וכתבי־יד שהשיגו אז. והזכיר גם את הספר "אהבת ציון וירושלים" (ראטנער) על הירושלמי³⁰. והוסיף, שאפילו בבבלי גופא, במסכתות הנלמדות פחות, כמו זבחים ומנחות (בסדר קדשים), יש יותר שינויים כו'³¹.

כ"ק אדמו"ר שליט"א: הרב מפולטבה שהזכרתם — שהוא בעמח"ס "תבונה" על הרמב"ם³² — פגשתי פעם. הוא ביקר בביתנו ביקטרינוסלב (הסמוכה לפולטבה) עם ספרו — ספר קטן ודק. הוא הי' עוד אברך צעיר שזקנו לא התמלא עדיין (והוסיף בבת־שחוק: אני הייתי אז צעיר יותר, כמדומני לפני חתימת זקן ככלל). הוא נשאר בזכרוני בגלל שקו"ט שהיתה בינינו בנוגע לנרות חנוכה, בקשר לשאלתו בספרו³³ כיצד היו יכולים לצאת י"ח הדלקת המנורה בשמן של נט, בה בשעה שמפורש בקרא שצ"ל שמן זית³⁴.

(והמשיך: אבל כשראיתיו — עיקר החיות ("קאץ") שלו היתה דוקא ב"פלפול" בשקלא־וטריא, ואילו הגהה — היא חוש בפ"ע, הכרוך בדייקנות וכו'.

הרי"ל: אז הוא הי' אברך צעיר, ואילו את החיבור על הירושלמי ערך בזקנותו, במשך עשרים שנה!

כ"ק אדמו"ר שליט"א: זוהי כנראה הסיבה שלא המשיך בעריכת החיבור.

הרי"ל: הוא הי' זקן וחלש, לא בקו הבריאות. הרופאים אמרו, שהוא חי רק בגלל הנחת־רוח שיש לו מכתבת החיבור.

כ"ק אדמו"ר שליט"א: התקיים בו "היא (התורה) חיינו".

כ"ק אדמו"ר שליט"א (בהמשך להמוזכר אודות תלמוד ירושלמי): "הכל תלוי במזל"³⁵. היו כמה פעמים שהתעוררו להתחיל ללמוד ירושלמי, אך בכך זה נשאר. — ה"חפץ חיים" התחיל להנהיג בזמנו לימוד סדר קדשים, בכתבו³⁶, שלימוד סדר קדשים הוא סגולה לקירוב הגאולה, שאז יקריבו קדשים בפועל. אבל הדבר החזיק מעמד רק זמן קצר, כמה שנים, ולאח"ז נשתתק הענין ("עפעס שטיל געוואָרן"). ועכשיו התחילו ללמוד שוב.

(34) ראה גם "רשימות" חוברת קעד.

(35) זח"ג קלד, א.

(36) בהקדמתו לספרו ליקוטי הלכות מס' זבחים.

(30) וילנא, תרס"א ואילך.

(31) ראה גם תר"מ חל"ח ס"ע 126.

(32) פולטבה, תרפ"ו.

(33) תבונה — יב, ב.

ושם יש סופר, עדים ובית־דין המכונים את הגיטין ושולחים אליהם, והם מוסרים שם את הגט.

ואמר כ"ק אדמו"ר שליט"א: כיון שיש שם "סופר" לכתבת גיטין — מסתמא יש ביכלתו לעסוק גם בהגהת ספרי תורה, תפילין וכו'.

[דובר גם אודות שאלות של עגונות שנתעוררו בעקבות המלחמה].

*

כ"ק אדמו"ר שליט"א התעניין אודות ספרי־התורה וספרי קודש בכלל שנשארו בבתי הכנסת שבעיירות הסביבה והובאו למוסקבה. וסיפר הרי"ל, שספרי־התורה נרכשים בחשאי ולאט לאט נשלחים לא"י (והזכיר אודות המתעסקים בזה); וספרי קודש — כל אחד מהנוסעים, לקח עמו ספרים רבים, אך עדיין נשארו ריבוי ספרים (כולל גם מעזבונם של יהודים שנפטרו) בספריית בית־הכנסת (ואכן צריכים לערוך "סדר" בספרי, וכבר שכר ביבליוגרף מומחה, שיעשה סדר בספרי...). — בעיקר ספרים ישנים, ויש גם קצת ספרים חדשים ששולחים להם.

כ"ק אדמו"ר שליט"א עורר שיש צורך שיהיו בביהכנ"ס ספרי הלכה, באומרו: כאן משתדלים ללמוד בבתי הכנסת "הלכות הצריכות" מתוך שולחן־ערוך או קיצור שולחן ערוך (בהתאם לרמת קהל השומעים), ובפרט לאחר שנתברר שדוקא בדיני אורח חיים, שנוגעים לחיי היום־יום, חסרה ידיעה יותר מבשאר הענינים, ובמילא ניכר החסרון גם במעשה. וזהו מהדברים שנתחדשו כאן לאחרונה: חינוך הבנות¹⁵, ולימוד הלכות הצריכות. — בתחילה הי' חשש שלימוד הלכות הצריכות יהי "יבש" מדי בשביל ללמדם ברכים (ודי בכך שכל אחד ילמד לבדו), אבל לפועל רואים שנתקבל הדבר.

הרי"ל ציין ה"תענוג" בלימוד קיצור שולחן ערוך, כיון שמבאר היטב כל ענין וכל הלכה, ובמיוחד היום, שישנם גם הוספות על קיצור שולחן ערוך. והעיר כ"ק אדמו"ר שליט"א (בבת־שחוק), שכוונת המחבר היתה לערוך "קיצור", ואילו ההוספות הם בבחינת החזרת עטרה ליושנה!...

וסיפר הרי"ל, שנוהג לאסוף את כרכי הקיצור שו"ע כדי ליתנם לתלמידי הישיבה¹⁶, שכן, למרות שאין להם זמן, חייבים ללמוד קיצור שו"ע; זהו חוק ולא יעבור!.

כ"ק אדמו"ר שליט"א: זכורני שבזמני הי' נדיר למצוא ברוסיה

(15) ראה גם תר"מ חנ"א ס"ע 61. וש"נ. (16) ישיבת "קול יעקב" דמוסקבה.

קיצור שו"ע¹⁷. ע"פ רוב היו משתמשים ב"משנה ברורה", או לומדים השולחן-ערוך [שנדפס גם בפורמט קטן — כפי שהיו מדפיסים פעם מהדורה מיוחדת בפורמט קטן, כדי שיהי' נוח לשאת בכיס] עם "באר היטב"; וכשהגעתי לכאן, ראיתי שהקיצור שו"ע נתפרסם ונתפשט ביותר, וגם תורגם לכמה שפות, מדינה ומדינה כלשונה.

בהמשך הדברים דובר גם אודות הדפסת ספרים מכתבי-יד שנמצאים בספריות, ואמר כ"ק אדמו"ר שליט"א (בבת-שחוק):

כ"ק מו"ח אדמו"ר הי' אומר: הלואי שילמדו את מה שכבר נדפס... — בתחילה סברתי שחשש זה התחיל מכ"ק מו"ח אדמו"ר, ולאח"ז ראיתי, שבנו של רבינו הזקן כותב כבר בהקדמתו¹⁸, "שטבע אנ"ש שבדברים שבכתב.. לא יחושו על כל הוצאה רבה להשיגם, וכאשר יבואו אותן הדברים בעצמן בדפוס, לא יחושו לקנות גם במקח היותר זול, וגם אותו שקונה, כורכו יפה ומניחו בקרן זוית כו"!"...

ובכל אופן, כשמדפיסים כתבי-יד בספרים, הרי לא ימלט שלא ילמדו בהם, פחות או יותר ("מערער לערנען, ווייניקער לערנען"). והפטיר הרי"ל: "עשות ספרים הרבה אין קץ"¹⁹.

*

כ"ק אדמו"ר שליט"א התעניין אודות מצבם של בתי-הכנסת במוסקבה ולנינגרד, והרי"ל סיפר אודות השיפוצים שנערכו שם.

כ"ק אדמו"ר שליט"א הזכיר אודות ביקורי התיירים בבתי-הכנסת ברוסיה, באמרו: אני שומע שאפילו אלו שכאן לא עולים לתורה, הנה בבואם לשם — עלו לתורה, ובברכה לפני' ולאחרי', ועם כובע וכיפה... ואח"כ אמר: כיון שכל האורחים באים לבית הכנסת, הרי יש לכם הזדמנויות רבות של "הכנסת אורחים", והרי "גדולה הכנסת אורחים יותר מהקבלת פני שכינה"²⁰.

והוסיף, שהכנסת אורחים צריכה להיות ע"י אכילה ושת' כו', וסיפר²¹: פעם הלכתי עם כ"ק מו"ח אדמו"ר לביקור גומלין, והגישו בפניו כיבוד, ומצד סיבה לא רצה לאכול שם, וכדי להיפטר בדרכי נועם ודרכי שלום, אמר ביאור על מארזו"ל "גדולה הכנסת אורחים יותר מהקבלת פני שכינה", שהטעם הוא, לפי שהקבלת פני השכינה קשורה עם הבאת קרבן

(17) ראה גם שיעורים בספר התניא (19) קהלת יב, יב.
לאגה"ק שם (ע' 1613) הערה 33. (20) שבת קכז, א. ויש"נ.
(18) לספרו דרך חיים. (21) ראה גם תו"מ ח"מ ע' 340 הערה 12.

— "לחמי לאיש"י²², שהרי "לא יראו פני ריקם"²³, ואילו בהכנסת אורחים יכולים להסתפק ב"סבר פנים יפות"...

(וסיים כ"ק אדמו"ר שליט"א:) אבל אעפ"כ, מובן, שאינו דומה כו'.

*

כ"ק אדמו"ר שליט"א הזכיר להרי"ל אודות ימי נעוריו ביקטרינוסלב, והזכיר גם את אחיו של הרי"ל, וסיפר, שפגש אותו ברוסטוב בשנת תרפ"ד לערך (24' או 23'). ולשאלת כ"ק אדמו"ר שליט"א היכן הוא כיום, ענה הרי"ל שנפטר לפני ג' שנים.

הרי"ל סיפר אודות כתביו של אחיו, שהלכו לאיבוד, מלבד כת"י אחד בענין קונטרס הסמיכה למהרלב"ח²⁴ בענין מחלוקתו עם מהר"י בי רב בדברי הרמב"ם²⁵ אודות האפשרות של חידוש סמיכת הסנהדרין בזמן הזה.

ואמר כ"ק אדמו"ר שליט"א: פעם היו אומרים, שעצם ידיעת הדין — שיש אפשרות לחידוש הסמיכה (והעיסוק בביורור הראיות לזה ותיורן הקושיות בזה כו') — נותן התחזקות כו'. ואפילו אלו שלא סברו כן — הרי עיקר המחלוקת היתה בגלל שהיו סבורים שהדבר לא נעשה ע"י כל חכמי ישראל, שהרי המהרלב"ח ועוד חכמים לא היו נוכחים.

*

בהמשך להמדובר אודות הדפסת ספרים, סיפר הרי"ל, שבמוסקבה הי' "הרב מפולטבה"²⁶, שערך פירוש פשטני על תלמוד ירושלמי, וגם התייגע להגי' ולתקן את נוסח התלמוד ירושלמי מכל השגיאות, ובהיותו למדן גדול, הוכיח את תיקוני השגיאות ע"י ההשוואה לתלמוד בבלי. — הוא הספיק לסיים רק ב' סדרים, זרעים ומועד, ומן הראוי להדפיס את החיבור²⁷, המונח כעת כאבן שאין לה הופכין.

והעיר כ"ק אדמו"ר שליט"א אודות החילוק שבין הגהות מהשוואת נוסחאות בדפוסים אחרים, על מנת להכריע איזה נוסח מדויק יותר, להגהות מצד הסברא כו'²⁸.

והוסיף: בין שתי המלחמות נדפס בהוצאת רא"ם²⁹ תלמוד ירושלמי

(22) פינחס כח, ב. (27) נדפס לאח"ז — תלמוד ירושלמי עם משפטים כג, טו. תשא לד, כ. (23) פ' "תולדות יצחק" ו"תבונה", עם שינויי גירסאות כו', ב"ב, תש"מ ואילך. (24) שבסוף שו"ת מהרלב"ח. (25) ה' סנהדרין פ"ד הי"א. (26) הרב יצחק אייזיק קראסילשציקאוו. (27) ראה רמ"א יו"ד רסרע"ט. (28) וילנא, תרפ"ב. (29) (21) ראה גם תו"מ ח"מ ע' 340 הערה 12.